

В. Лопаткина]. — М.: Эксмо, 2011. — 512 с. — (Экономика: мировые тенденции).

3. *Гейтс Б.* Бизнес со скоростью мысли. — М.: Эксмо, 2006.

4. *Ковалев Е. В.* Глобальная продовольственная проблема // Мировая экономика и международные отношения. — 2004. — № 10.

Статтю подано до редакції 19.06.11 р.

УДК 330.341.1

А. А. Чухно, академік НАНУ

ПОЄДНАННЯ ІНДУСТРІАЛЬНОГО РИНКОВОГО ТА ІНФОРМАЦІЙНОГО ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО ТИПІВ РОЗВИТКУ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

АНОТАЦІЯ. У статті досліджуються проблеми співіснування двох типів розвитку: індустріального ринкового та інформаційного постіндустріального, їх взаємозв'язку та взаємозалежності. Розкривається місце України у постіндустріальному світі, особливості її інноваційного розвитку.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: інформація, знання, постіндустріальні процеси, економіка знань, інформаційна економіка, інтелектуальна економіка, нова економіка, інтелектуальна власність, інтелектуальний капітал, інтелектуальний продукт, механізм розвитку економіки.

АННОТАЦИЯ. В статье исследуются проблемы сосуществования двух типов развития: индустриального рыночного и информационного постиндустриального, их взаимосвязь и взаимозависимость. Раскрывается место Украины в постиндустриальном мире, особенности ее инновационного развития.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: информация, знания, постиндустриальные процессы, экономика знаний, информационная экономика, интеллектуальная экономика, новая экономика, интеллектуальная собственность, интеллектуальный капитал, интеллектуальный продукт, механизм развития экономики.

ANNOTATION. The problem of coexistence of two types of economic development: the industrial market and postindustrial information type, their interaction and interdependence has been examined in the article. The place of Ukraine in postindustrial world, especially its innovative development has been highlighted.

KEY WORDS: information, knowledge, postindustrial processes, knowledge economy, information economy, intellectual economy, new economy, intellectual property, intellectual capital, intellectual product, mechanism of economic development.

Давно і добре відомо положення, що немає нічого практичнішого, як добре розроблена теорія. Це особливо актуально в сучасних умовах, коли держава взяла курс на модернізацію економіки. Поряд з широким залученням інвестицій ставка робиться на інтелект та інновації. «Ці поняття дійсно мають стати основою сучасної української економіки» (ДГ 28 травня 2011 р., с. 7). Для реалізації цього курсу необхідне глибоке розуміння нових тенденцій і явищ в економіці на сучасному етапі.

Теоретичні основи поєднання двох типів соціально-економічного розвитку

Сучасний світ характеризується істотними змінами в соціально-економічному розвитку. Постсоціалістичні країни, здійснивши в основному ранкові перетворення, удосконалюють функціонування ринкової економіки.

Водночас у сучасному світі відбувається перехід до нової, постіндустріальної стадії цивілізації, яка докорінно відмінна від індустріальної. Ця відмінність стає ще більш глибокою, якщо врахувати, що Україна серйозними кризами відкинута від вершин індустріального розвитку і її економіка низько технологічна з переважанням сировинного виробництва. Тому потрібна корекція щодо масштабів, повноти змісту і ролі постіндустріальних процесів в українській економіці.

Функціонування індустріальної ринкової економіки спирається на ринкову теорію, яка широко визнана і є основою економічної освіти та економічної політики. Всупереч низькому рівню розвитку української економіки і мовчазному запереченню постіндустріальних процесів в Україні вони відбуваються (комп'ютерізація економіки і суспільства, використання інформаційно-комунікаційних технологій, Інтернету, мобільного зв'язку та інше). Інша справа, що розвиток постіндустріальних процесів йде повільно і ми відстаємо від наших сусідів і по числу комп'ютерів, і користувачів Інтернету, і по іншим напрямках. Не дивлячись на це, у нас поширились економічні теорії, породжені постіндустріальним розвитком: інформаційної, постіндустріальної, економіки знань, інтелектуальної економіки. Отже, в економіці і економічній теорії утворилась певна двоїстість: з одного боку, індустріальна ринкова економіка і властива їй теорія, з другого — постіндустріальні процеси й перелічені вище теорії, причому перша офіційно визнана, а друга — предмет дослідження окремих ентузіастів.

Такий стан ускладнює пізнання реальної економіки, формування цілісного системного уявлення про неї. Розв'язання цієї

проблеми ускладнюється тим, що різні теорії різними авторами трактуються по-різному, а теорії інформаційної економіки та економіки знань безпідставно відокремлюються і протиставляються, причому остання всіляко вивищується. Один з авторів її трактує як сектор економіки, що включає науку, освіту та інформаційно-комунікаційні технології, інші автори вважають, що за економіки знань наука і освіта, самі по собі, безпосередньо забезпечують виробництво. Насправді економіка знань — це не сектор економіки, а її соціально-економічний тип, тобто форма нового способу виробництва. Тому не можна зводити економіку знань до науки і техніки. Добре відомо, що досягнення науки і освіти лише тоді становлять елемент економіки, коли вони впроваджені у виробництво і функціонують в ньому.

Отже, знання і економіку знань не можна ототожнювати! Досить нагадати, що Україна була індустріально-розвинутою країною, мала потужний науково-технічний та професійно-освітній потенціал, але не вони визначили висхідний рух, а, навпаки, глибокий занепад економіки зумовив зменшення зайнятості в науці утричі, руйнування заводської науки. Багаточисельний загін висококваліфікованих робітників, інженерно-технічних працівників виявився не потрібним і він перемістився у торгівлю на ринках або емігрував за кордон. Тому ще раз підкреслимо, що знання і економіка знань — доволі відмінні поняття. Щоб знання перетворилися в економіку знань, необхідно їх впровадити у виробництво і забезпечити їх функціонування.

Сутнісні викривлення у розумінні нової економіки позначаються і на трактуванні закономірностей розвитку суспільства. Так, один з авторів вважає, що суспільство вже пройшло комунікаційну та інформаційну фази і зараз відбувається будівництво суспільства і економіки знань. Існування нової економіки, яке обчислюється двома десятиліттями, на думку окремих авторів, характеризується надзвичайно швидким рухом по ступеням прогресу. Тоді як насправді соціально-економічний поступ відбувається важко і поступово.

Основна причина необґрунтованих тверджень про сучасну економіку полягає в тому, що, м'яко кажучи, недооцінюється роль якісно нового фактору виробництва — інформації та знань і втрачається надійний критерій пізнання сучасної економіки, визначення місця і ролі нових теорій, породжених постіндустріальним розвитком. Аналіз свідчить, що фактор виробництва — це корінна категорія, що відображає і визначає природу способу виробництва і навіть його назву. Так, коли поряд із землею та пра-

цею з'явився новий фактор виробництва — капітал, то і суспільство, і економіка стали капіталістичними. У відповідності з цим методологічним підходом якісно новий фактор виробництва визначає, що нова економіка і суспільство — це інформаційне суспільство та економіка або знаннєве суспільство і економіка. Це слова синоніми, звучать по-різному, а визначають одне і теж.

Що стосується теорії інтелектуальної економіки, то це теж є не що інше як форма економіки знань. Адже інтелектуалізація економіки — це зростання знань і вмінь їх застосувати і використовувати у процесі виробництва, матеріального і нематеріального. І нарешті, термін постіндустріальна економіка — це визначення її історичного місця, тобто економіка, яка йде на заміну індустріальній.

Отже, аналіз існуючих теорій постіндустріальної економіки свідчить, що в їх основі — виокремлення певної істотної риси нової економіки і розгортання її у концепцію. Тим самим створюється враження про їх множинність. Насправді, при більш глибокому розгляді проблеми виявляється, що поряд з теорією ринкової економіки існує теорія інформаційної або знаннєвої економіки. Цей висновок не усуває «двоїстості», але переводить аналіз на новий рівень, коли замість множинності теорій мова йде про співвідношення двох типів розвитку і відповідних їм теорій.

На жаль, розробка цієї проблеми наштовхнулась не лише на об'єктивні труднощі (докорінна відмінність цих типів розвитку), але й суб'єктивні. Коли вийшла монографія автора «Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України» (К.: Логос. 2008. — 632 с.), відомий учений-економіст розвиток постіндустріальних процесів в Україні назвав «ілюзією», «чистої води романтизмом». Причина таких категоричних заперечень полягає в тому, що, по-перше, їх автор не розрізняє повного, системного переходу на нову стадію цивілізації та часткового використання надзвичайно важливих, але все-таки часткових процесів постіндустріального розвитку. Цей висновок підтверджений історією. Промислова революція в Англії відбулась наприкінці XVIII — на початку XIX ст. А Росія стала індустріальною країною в результаті індустріалізації за часів Союзу у першій половині XX ст. Проте Росія, особливо після реформи 1861 р., широко здійснювала індустріалізацію і досягла високих результатів навіть у такій передовій галузі, як літакобудування. Проте, країна залишалась аграрною. Точно так і Україна, коли вона системно перейде на постіндустріальну стадію — справа майбутнього. Але

вона може і повинна використовувати інформацію і знання, інформаційно-комунікаційні технології, Інтернет, мобільний зв'язок, інноваційний тип розвитку, що сприятиме виходу із важкого відставання, піднесенню науково-технологічного рівня економіки, її ефективності і конкурентоспроможності.

По-друге, цей висновок підтверджується і сучасним світовим досвідом. Індія — багатонаселена країна, економічно розвинена у меншій мірі, ніж Україна. Але знайшлися мудрі керманічі, які обрали курс на нові технології. У сфері біотехнологій країна домоглась значних успіхів у розвитку фармацевтики. Ще більш вражаючі досягнення у галузі виробництва програмного забезпечення. Це інтелектуальний продукт, в якому мінімальні матеріальні затрати і головну їх частину становлять затрати праці висококваліфікованих програмістів, що означає високу питому вагу доданої вартості. Індія стала одним із світових лідерів у цій галузі, створила 850 тис. програмістів і експортує програмне забезпечення на 34 млрд. доларів.

У той же час Україна, яка мала за оцінками експертів, 35—40 % кібернетичного потенціалу Союзу, не скористалась ним і пішла шляхом традиційного індустріалізму. Ми перекопали пів-України, добуваючи вугілля і залізну руду, день і ніч поїзди везуть туди вугілля, сюди руду, палахкотять домни і мартени і ми від такої тяжкої праці отримуємо від експорту металу приблизно 7 млрд дол., тобто у 5 разів менше, ніж Індія за програмне забезпечення.

Нова структура і характер економіки

Нова економіка характеризується якісно новою структурою. Якщо в індустріальну епоху панівним є матеріальне виробництво, то постіндустріальна стадія пов'язана з таким науково-технологічним рівнем економіки, за якого порівняно незначна частка зайнятих у матеріальному виробництві забезпечує обсяги матеріальної продукції, які задовольняють потреби суспільства і її експорт. Це створило можливості для того, щоб основна маса зайнятих зосередилася у сфері послуг, тобто нематеріальному виробництві (освіта, наука, культура та інші галузі), які безпосередньо служать задоволенню потреб людини, її всебічному розвитку.

Ще недавно сфера послуг називалась невиробничою, а її праця непродуктивною, яка не створює вартості, що сфера послуг утримується за рахунок матеріального виробництва, а нині ця сфера не лише за часткою зайнятих, але і за питомою вагою у виробництві ВВП стала набагато переважати сферу матеріального виробництва.

СТРУКТУРА ВВП У КРАЇНАХ СВІТУ У 2007 р., %

Країни	Сільське господарство	Промисловість	Послуги
США	1.2	19.8	79.0
Країни ЄС	2.0	27.1	70.7
Японія	1.4	26.5	72.0
Індія	17.8	29.4	52.8
Китай	11.3	48.6	40.1
Росія	4.7	39.0	56.2
Україна	9.0	32.2	58.8
У цілому по світу	4.0	32.0	64.0

Джерело: The 2008 World Fact book (електронний ресурс). Режим доступу: <http://www/cia.gov>.

Як видно, матеріальне виробництво створює ВВП від 21% у США до 29,1 % у країнах ЄС. Зате на долю сфери послуг приходить створення ВВП відповідно від 79 % до 70,7 %. У менш розвинутих країнах роль матеріального виробництва більша. На неї приходить від 59,9 % (Китай) до 41.2 % ВВП в Україні, а частка сфери послуг відповідно 40,1 % і 58,8 %. Отже, за виключенням Китаю, у менш розвинених країнах доля сфери послуг у виробництві ВВП переважає матеріальне виробництво, хоча і не в таких масштабах як у розвинених країнах. Щодо України слід зауважити, що поряд з закономірним процесом зміни співвідношення між матеріальним виробництвом і сферою послуг, неабияку роль відіграла конкретно-історична ситуація. Зміна структури економіки досягнута не за рахунок зростання її технологічного рівня, навпаки цей рівень знизився, економіка стала низькотехнологічною. Довготривалий спад виробництва привів до його різкого зменшення, а втрати сфери послуг виявились меншими, що сприяло зростанню її частини у виробництві ВВП.

Глибокі структурні зрушення в економіці зумовили істотну зміну співвідношення між матеріальним і нематеріальним, між матеріальними виробничими відносинами і властивими їм категоріями і законами і нематеріальними відносинами та поняттями. Якщо раніше головною формою матеріального виробництва був товар, то в сучасних умовах, особливо у розвинутих країнах головною формою нематеріального виробництва є послуга, яка, як і

товар, створюється працею людини, але вона не матеріалізується, а існує у формі діяльності, коли люди безпосередньо сприймають лекцію, інформацію, оволодівають надбаннями культури.

Раніше національне багатство формувалось шляхом накопичення капіталу у вигляді основних фондів, природних ресурсів, матеріальних цінностей, а нині воно досягається шляхом нарощування розумових і фізичних здібностей людини, примноження людською капіталу, або як його називають на Заході невідчутного капіталу.

СТРУКТУРА НАЦІОНАЛЬНОГО БАГАТСТВА ПО ГРУПАХ КРАЇН, 2000Р*, у % 1

Групи Країн	Природний капітал	Фізичний капітал	Невідчутний капітал
Бідні	26	15	59
Середні	13	19	68
Багаті	3	17	80
Україна*	34	15	51

*Дані за 2008 р.

Джерело: Where is the Welth of Nations? Measuring Capital for the 21 st Century/ Washington, D.C.: World Bank/ 2006 / — p4, 162 [Електронний ресурс]. — Режим доступу — siteresources.worldbank.org/INTEEI/214578—1110886258964/20748034/All.pdf; Україна — за даними Держкомстату України [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua

Із таблиці видно, що у бідних країнах природний і фізичний капітал становлять 41 %, а людський, невідчутний капітал — 59 %. На превеликий жаль, в Україні показники гірші, ніж у середньому по бідних країнах. На долю природного капіталу в Україні приходиться більше третини — 34 %, а по бідних країнах він становить 26 %. Питома вага фізичного капіталу в Україні і в бідних країнах співпадає — 15 %. Якщо в Україні невідчутний капітал дорівнює 51 %, то в бідних країнах світу — 59 %. Закономірні процеси зміни структури національного багатства з найбільшою силою демонструють багаті країни. На долю природного і фізичного капіталу приходиться 1/5 загального обсягу капіталу, а невідчутний капітал становить 4/5. Висновок ясний: з розвитком цивілізаційного прогресу роль природного і фізичного капіталу зменшується і швидко зростає людський, невідчутний капітал. Національне багатство все менше залежить від природних ресурсів і накопичення основних фондів і все більшою мірою визначається розвитком людини, накопиченням знань і вмінь їх використовувати у виробничій діяльності.

Зміни між матеріальним виробництвом і сферою послуг, між матеріальним і нематеріальними відносинами, між джерелами створення і формами національного багатства настільки глибокі, що їх оцінка потребує не лише теоретичного осмислення, але й ставить серйозні соціально-психологічні проблеми щодо вивчення і усвідомлення людьми того принципового нового, що принесла сучасна епоха. Вдуматися лише: десятиліттями кожна людина освоювала теорію матеріального виробництва, вона глибоко вкоренилась у свідомості людей, а його результат — товар-відчутний, його можна взяти в руки, розглянути з усіх боків. Інша справа нематеріальне виробництво і послуга, людський капітал і цілий ряд пов'язаних з ним інтелектуальних понять, які невідчутні, їх не можна взяти в руку. Перехід від матеріального, відчутного до нематеріального, невідчутного — це революція у свідомості людей. Її здійснення потребує піднесення економічної освіти, економічної пропаганди. Без цього ми не навчимося реалізовувати на практиці нематеріальні, інтелектуальні поняття, використовувати їх у практичній діяльності.

Якісно новий фактор виробництва

Принципово важливою і визначальною рисою нової економіки є те, що вона народжує якісно новий фактор виробництва — інформацію і знання. Традиційні засоби виробництва в процесі праці зношуються фізично і морально, поступово переносять свою вартість шляхом амортизації і закінчують своє існування. Відмінна риса інформації і знань полягає в тому, що в процесі споживання вони не зменшуються, а навпаки, примножуються. Сьогодні нові знання є здобутком невеликої групи вчених, а завтра шляхом системи інформації вони стануть надбанням великих мас людей. Звичайно, у цьому процесі одні знання застарівають і випадають із наукового і господарського обороту, на зміну їм приходять нові, але це не заперечує притаманний їм спосіб примноження. Цілком зрозуміло, які невичерпні можливості підвищення ефективності праці і виробництва таїть у собі новий фактор виробництва.

Друга його перевага полягає в тому, що традиційні фактори виробництва — земля і капітал примножують головним чином фізичні сили людини, а інформація і знання реалізують і примножують розумові потенції людини, зумовлюють інтелектуалізацію виробництва і праці, породжують нові поняття — інтелектуальна власність, інтелектуальний капітал, інтелектуальний продукт. Нині не можна ефективно господарювати без використання цих нових процесів і понять. Трапилось так, що ці поняття використовуються у науковій літературі, але не вивчаються у вишах і майбутні фахів-

ці практично не знають і не розуміють сутності і ролі інтелектуальних понять. У результаті ми опиняємося у скрутному становищі. Так, запізнення з науковою розробкою і законодавчим регулюванням інтелектуальної власності привело до поширення піратства у виробництві і реалізації аудіовізуальної продукції, що викликало глибоке невдоволення світової спільноти. Україну занесли у чорні списки. Прийшлося державі тракторами знищувати гори цієї контрафактної продукції, аби довести свою відданість міжнародному праву інтелектуальної власності. За незнання нового і його невикористання ми платимо не лише іміджем держави, але й прямими економічними втратами.

Візьмемо інтелектуальний капітал. Його роль у економіці швидко зростає. Досить зазначити, що його доля у вартості підприємств у країнах Західної Європи досягає 50—68 %, а у нас у балансі підприємств він дорівнює аж 1 %. По традиції ми рахуємо вартість підприємств по обсягу матеріальних цінностей, матеріальних активів у той час, коли всезростаючу роль відіграють нематеріальні активи. Це знижує ціну наших підприємств, дає обмежене уявлення про реальну їх вартість. Годі говорити про те, як це позначилось і позначається нині на процесах приватизації.

Завдяки своїм якостям інформація і знання мають відігравати визначальну роль у інноваційному розвитку. Україна, будучи на індустріальній стадії і маючи економіку третього і четвертого технологічних укладів, змушена застосовувати високі індустріальні технології. Це становить особливість інноваційного розвитку у нашій країні. Але майбутнє і інноваційного розвитку, і економіки в цілому визначають інформація і знання. Саме вони зумовлюють інтелектуалізацію економіки, дію інтелектуального капіталу, який є джерелом інновацій, зростання інтелектуальної власності, інтелектуальної продукції. Як видно, ставка нашої держави на модернізацію економіки, на інтелект та інновації — це ставка у кінцевому підсумку на інформацію і знання як якісно новий фактор виробництва.

Незважаючи на велике наукове і практичне значення інноваційного розвитку в його пізнанні і обґрунтуванні практичного використання мають місце серйозні недоліки. Так, у проекті «Стратегії інноваційного розвитку України на 2010 — 2020 роки, опублікованій у солідному парламентському виданні, чинником інноваційного розвитку, який виділений у спеціальний підрозділ, є інтелектуальна власність. Безперечно, це важливий чинник. Але незрозуміло, чому не визначена роль інтелектуального капіталу, інтелектуального продукту. Адже це форми здійснення інформа-

ції і знань як фактору виробництва, між ними існує глибока залежність. Чому із цієї системи виділяється один елемент, одна складова цілого? Тому теоретичне розкриття інформації і знань як нового виробничого ресурсу, його цілісне, системне розуміння є необхідною умовою практичного застосування і використання. Але, на жаль, справа не лише у звуженому, частковому використанні нового фактору виробництва. Виявляється, що не все гаразд із трактуванням змісту інтелектуальної власності. Вона зводиться «до кількості патентів і їх вартості, а також результатів їх використання». Виходячи із цього аналізується винахідницька діяльність. Треба підкреслити, що винаходи, патенти — це дуже важлива форма інтелектуальної власності, науково-технічного прогресу. Але зведення цієї власності до патентів означає, що інтелектуальна власність це не постійний, а спорадичний фактор розвитку економіки. Таке розуміння інтелектуальної власності суперечить реальній її ролі. Як відомо, власність на засоби виробництва визначає суспільно-виробничі відносини між людьми, становище людини у виробництві і суспільстві.

В індустріальному суспільстві приватна власність на засоби виробництва перетворює їх на капітал, визначає класову структуру суспільства. Інакше кажучи, власність на засоби виробництва — це власність на основний фактор виробництва. Тому і інтелектуальна власність — це власність людини на інформацію і знання як фактор виробництва. Саме людина є власником і носієм знань, умінь їх використовувати у процесі виробництва. На відміну від попередньої багатівікової історії, коли засоби виробництва протистояли людині, яка їх використовувала, нині відкривається нова історія, коли посідаються власник виробничого ресурсу та його праця. Це не лише змінює становище людини у виробництві і суспільстві, а й перетворює людину у мету, критерій, і головну рушійну силу суспільства.

Виникає питання: чому існують збочення у трактуванні інтелектуальної власності та інформації і знань як нового фактору виробництва? Справа в тому, що ми фактично, в усякому разі до останнього часу, базували і економічну освіту, і економічну політику на теорії ринкової економіки. Що стосується постіндустріальної економіки, то вважалося, що Україна не дозріла до цього. І лише в майбутньому, коли будуть створені економічні та інституціональні передумови, у нас розгорнуться постіндустріальні процеси. Все це було виправданням того, що інформація і знання, притаманні їм інтелектуальні поняття і навіть інноваційний розвиток не вивчаються у вузах, їх не знають і не вміють ні використовувати, ні обліковувати майбутні фахівці. Все це диктує необ-

хідність ґрунтового дослідження постіндустріальної економіки, втілення її в підручники, у навчальний процес. Без цього не можна говорити про підготовку повноцінних фахівців.

Становлення сучасного механізму розвитку економіки

Проблема механізму функціонування й розвитку не лише актуальна, а вже більше трьох чвертей століття становить одну з корінних проблем економічної теорії, до якої прикута увага дослідників. Велика депресія 1929 — 1933 рр. засвідчила, що ринкове самоврядування не спроможне забезпечити функціонування і розвиток економіки, що його треба поєднати з державним регулюванням економіки. Дж. Кейнс, автор обґрунтування економічної ролі держави та його послідовники по суті, виходили з того, що чим більша присутність держави в економіці, тим значніші досягнення в економічному зростанні. Ця теорія відіграла позитивну роль у відновленні і піднесенні післявоєнної економіки. Проте з часом виявилось, що державне втручання має об'єктивні межі. Чим більше держава зосереджувала у своїх руках підприємств і ресурсів, тим істотніше обмежувалось ринкове середовище, знижувалася конкуренція, тим менше ринок впливав на розвиток економіки.

Економічні кризи початку 70-х років минулого століття довели вади кейнсіанства та його політики. Монетаристи піддали гострій критиці кейнсіанську теорію і практику за надмірну економічну роль держави. Вони виступили за зменшення державного сектора для розширення ринково-конкурентного середовища, за підвищення ролі ринку при зменшенні ролі держави. По суті монетаристи на протигагу кейнсіанству доводили, чим менше присутність держави в економіці, тим краще. На цих постулатах була побудована рейганоміка, яка сприяла тимчасовому економічному зростанню.

Україна розпочала ринкові перетворення в часи, коли монетаристи, усі неоліберали сформували загальний настрій, згідно з яким господарська роль держави мала скорочуватись. «Вашингтонський консенсус», МВФ запропонували політику деєтатизації економіки. Логіка була проста: оскільки створюється ринкова економіка, то її розвиток забезпечує ринковий механізм. Держава, яка за планової економіки зосереджувала 92 % засобів виробництва, виконувала надмірну економічну роль. Щоб подолати цю ваду вважалось необхідним позбавити державу власності шляхом її приватизації. Так і було зроблено, але швидко з'ясувалося, що не можна ототожнювати володіння засобами виробництва державою та економічне регулювання держави. Це різні речі. Світовий досвід показує, що незалежно від того, чи є у держави власність, чи її не має, вона здійснює регулювання економіки.

В Україні позбавлення держави власності на засоби виробництва супроводжувалося усуненням її з економіки. В умовах, коли ринковий механізм ще не діяв, позбавлення держави регулювальної ролі призвело до некерованості економіки, хаосу, глибокої і тривалої кризи, руйнації економіки. Україна, як і інші постсоціалістичні країни першими жорстко потерпали від хибних рекомендацій. Але і розвинуті країни не залишились безкарними від пониження ролі держави. Кара прийшла у вигляді сучасної фінансово-економічної кризи. Відомий учений Ф. Фукуяма підкреслив, що «рейганомівська революція», яка базувалась на відмові від державного регулювання ринку, на тому, що ринок сам автоматично відрегулює, не виправдалась. Тому лише відмова від принципів «рейганоміки» може врятувати світ від катастрофи.

Сучасна фінансова економічна кризи відкрила третій акт історичної драми, пов'язаної зі змінами в економічній ролі держави. Саміт «Групи 20» не лише піддав гострій критиці пониження ролі держави, а й вказав на необхідність зростання її активності в регулюванні економіки. Більше того, зроблені висновки, які, прямо скажемо, перевертають наші уявлення про механізм функціонування ринкової економіки. «Загальнонаціональні інтереси — зазначено у декларації саміту, — задають формат для реалізації приватних інтересів... Чим більше ринків, тим більше потрібно держави, тим більше лягає відповідальності на державні інститути за вектор економічного і соціального розвитку». На попередньому етапі виходили з того, що основою ринкової економіки є приватна власність, а приватний інтерес є рушійною силою розвитку економіки і суспільства. З переходом на нову, постіндустріальну стадію прогресу, коли рівень усупільнення економіки на основі інформації і знань істотно зріс, загальнонаціональні інтереси задають формат реалізації приватних інтересів. Інакше кажучи, закономірний розвиток економіки примусив зректися того, що було символом віри у минулому, і визнати зростання ролі загальнодержавного усупільнення.

Якісно новим у розвитку механізму функціонування і розвитку економіки є все глибша інтеграція господарського механізму з національною інноваційною системою. Справа в тому, що в нашу епоху науково-технічний прогрес перетворився у ключовий фактор економічного зростання, визначив поширення інноваційного типу розвитку. Це істотно змінило умови економічного зростання, зумовило глибоке поєднання науки, техніки і виробництва, фундаментальних та прикладних наук і прискорення їх упровадження у виробництво. Все це зумовило формування і розвиток

нової структури — національних інноваційних систем. Вони знаменують подальше поглиблення інтеграції науки, техніки і виробництва, посилення їх взаємодії заради підвищення науково-технічного рівня виробництва, зростання його ефективності і конкурентоспроможності. Все це дає підстави вважати національну інноваційну систему складовою механізмом функціонування і розвитку економіки. Вона забезпечує створення і поширення нових технологій, механізми їх впровадження у виробництво.

Отже, сучасний механізм розвитку економіки є складним утворенням, якісно відмінним від того, що був раніше. Він охоплює господарський механізм як єдність ринкового саморегулювання і державного регулювання економіки та національну інноваційну систему, відображає зростаючий рівень усупільнення економіки та капіталу, відображає потреби соціально-економічного прогресу.

Отже, удосконалення механізму функціонування і розвитку економіки, досягається перш за все, шляхом підвищення ролі держави в економіці. Це означає, що має істотно змінитися зміст економічної діяльності держави. Два десятиріччя, навіть у період економічного зростання держава здійснювала фактично пасивну політику, що проявлялось у її фіскальному характері та перерозподілі коштів в інтересах соціального забезпечення. Така політика привела до важких наслідків. Нинішній етап потребує активної створювальної політики. Курс на модернізацію економіки, прийнятий нашою державою, базується на тому, що саме держава є головним рушієм прогресу, Для цього потрібні дійові засоби реалізації. Як не прикро, країна, яка мала величезний досвід планування, планового управління економікою, добровільно від нього відмовилась. Нині вперше за роки незалежності країна базує свою політику на середньо — і довгостроковому плануванні. Програма економічних реформ на 2010—2014 рр. визначає цілі і завдання економічної діяльності, конкретні показники, які мають бути досягнуті, економічні стимули реалізації програм.

Здійснення курсу на модернізацію вимагає доведення його сутності і методів здійснення до усіх трудівників. Кожен із них має усвідомлювати не лише плани і програми розвитку, але і своє місце у їх втіленні у життя. Лише за цих умов досягається узгодження інтересів людини і держави, розвиток довіри до влади, приведення в дію соціального капіталу, який, за досвідом багатьох країн, особливо розвинутих, є потужним фактором економічного і соціального прогресу.

Статтю подано до редакції 20.08.11 р.